

פתח דבר

”שיר המעלות

בשוב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן, הֵינּוּ כְּחֻלְמִים.
אֵז וּמְלֵא שְׁחֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה
אֵז יֵאמְרוּ בְּגוֹיִם הַגְּדִיל ה' לַעֲשׂוֹת עִם אֱלֹהֵי.
הַגְּדִיל ה' לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ, הֵינּוּ שְׂמֹחִים.
שׂוֹבָה ה' אֶת שִׁבְיֵתָנוּ כְּאִפְקִים בְּנֶגֶב.
הַזְרְעִים בְּדַמְעָה בְרִנָּה יִקְצְרוּ.
הַלֹּדֶף יִלְךְ וּבִכָּה נִשְׂא מִשֶּׁךְ הַזֶּרַע,
בֹּא יְבֹא בְרִנָּה נִשְׂא אֱלֻמְתָיו”
(תהילים קכו)

תורה אינו פותח בספר זרעים, אלא ספר זרעים הוא שיאה של המחצית הראשונה של ספר “משנה תורה”, העוסקת ביחיד, המובילה אל המחצית השנייה, העוסקת בחזון האומי, המקדש והמשפט. כך כל אחד, והכל יחד, יכולים לבנות את העולם היהודי שחלקו הגדול חרב. היהודי מיועד לשוב אל ארץ אבותיו ולחדש בה את עבודת האדמה, כשכל מאמציו לפרנסתו יונקים מן התורה ומדברי ה', כדי שלא יהיה עם הארץ עם ארץ ממש, כלומר שמי שמכונה במקרא עם הארץ, שמשמעו תושב הארץ, לא יהיה עם הארץ – כמשמעותו בלשון חכמים, חסר דעה ובינה והשכל.

• שלמי תודה •

תודה לה' בורא קצות הארץ אשר אין חקר לתבונתו, הנותן ליעף כוח ולאין אונים עצמה ירבה, הנותן לי ולכל הצוות כוח לעשות במלאכה לשם שמים, צוות אשר ידו האחת עושה במלאכה והשנייה עוסקת בתורה. ואת אט נותן בידנו לסרטט לעם את היעד הגדול שספר “משנה תורה” מכון אלי.

ספר זה נעשה בשותפות עם “מכון התורה והארץ” באשקלון, בראשות הרב יהודה עמיחי שליט”א ותלמידי חכמים מן המכון, שעמלו כדי שיצא דבר מתוקן מתחת ידינו. הרב דוד אייגנר הוביל את המאמץ מצד המכון, הגיה כמה פעמים את ההלכות, חזר וליטש, חקר ופישט. הרב אהוד אחיטוב הגיה בעיקר את הלכות שמיטה ויובל, הרב אביגדור לוינגר הגיה חלקים מהלכות כלאיים, והרב יואל פרידמן הפיק את נספח הפרשת החלה.

הרב עמנואל מזרחי עבד על טיוטת הביאור הראשונה וליווה את הביאור ונספחיו עד תומם, יומם ולילה, לילה ויומם בהתמדה ובטוב דעת. הוצאת הספר נקפת לזכותו. עוד מלווים את המפעל כבר שנים רבות ד”ר יחיאל קארה הי”ו, הרב רועי דובקין, ור’ הלל גרשוני שכבר הרחבנו בטובת העין שלהם בכרכים הקודמים. הבו עוד אנשים כאלו, אשר רוח ה' מפעמת בהם. בהגות ובמעברים על טיוטת הביאור סייע בעדנו גם דוד משה מ”שיבת קרני שומרון”. הביאור

עם סיום ביאור ספר זה, יימלא שמחה פי ולשוני רינה לה' על שנתן לכולנו חיל להגיש לעם ישראל את “ספר זרעים”, השביעי מספרי “משנה תורה”, בתוספת ביאור תמציתי ומשוכלל, למען יהיו הכל, קטן וגדול, איש ואישה, בעל לב רחב ובעל לב קצר, ממשמשים בתורת רבנו בכל הורה ותפארתה. ואוסיף להודות לה' על כי אלפי תלמידים לומדים מדי יום בספרים אלו במסגרת מפעל “הרמב”ם היומי”, ועלה בידנו לסלול להם דרך סלולה, להנגיש את תורת משה לכל מי שחפץ להתבשם מתורת הרמב”ם.

• • •

תורת ישראל, ה”ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים”¹, מיועדת לכל אדם. ספר זרעים שהוא הסדר הראשון במשנה, “לפי שהוא דן במצות המיוחדות בצמח הארץ, וצמח הארץ הוא מזון כל חי, וכל זמן שאין האדם חי על ידי המזון אי אפשר לו לעבוד את ה' בשום אופן מאופני העבודה, ולפיכך הקדים לדבר במצוות המיוחדות בצמח הארץ”². המשנה, לפי דרכה, פורצת היישר אל עולם המעשה, וכך אפילו ההלכה הראשונה במשנה,³ המדברת על כהנים במקדש ועל אכילת תרומה, בלא כל הקדמות, מפני שהדברים בשעתם היו תורת חיים. הכללים היו הולכים ומתחדדים מן הדינים המתבררים לנוכח המציאות המזדמנת. בזמן שהתורה היא מציאות מוחשית, יש מקדש וסנהדרין ועם ישראל בארצו, לומדים תחילה את מצוות הארץ, מפני שהכל עוסקים בעבודת הארץ ובטובה השופעת ממנה. תורה שבעל פה רק לאחר מכן הולכת ונכתבת. מבחינה זו, ובאופן דומה, תלמידים מתחילים ללמוד את התורה מספר ויקרא,⁴ לא רק כי הוא עוסק בנשגב, אלא גם מפני שהוא המוחשי מכולם, באים למקדש ורואים. במציאות כזו, השאלה הראשונה הנשאלת היא: “מה עלינו לעשות?”.

הרמב”ם מתחילה התכוון לכתוב ספר המתחיל כתורה מן היסודות, מן החזון שנגזר ממנו המעשה להקים את בניינה המפואר של התורה. לכן אינו עוסק רק במה שעושים כאן ועכשיו אלא גם במה שצריך לשאוף אליו.⁵ לכן, ספר “משנה

מ"מאפייט שטיבל" ובעוד רבים וטובים כדי להפיק ביאורי אמת לתורת חיים.

והנה כאן מקום להודות גם לצוות המורחב, שמכוחם מגיעים רעיונות ומילים לידי מעשה. בכורת התודות למר יצחק וייספיש על מאמציו המרובים בהפקת הספר ובליווי המסור של המפעל מתחילתו, בדבקות ובנועם. רוח ה' מלווה את פועלו. אצילות לבבו וחכמתו וטוהר כפיו הם לעצה טובה לי בכל צעד ושעל. שלוח מעלה הוא ואיש יקר שהמפעל כולו חב לו על חריצותו ודבקותו, והכל לשם שמים בהתנדבות. תודה לנאור ידעי, שהוביל את עימוד הספר ושכלל את תהליך הגהתו, והוסיף וערך את נספח תמונות הצמחים בכישרון רוח. עוד יבואו על הברכה שותפים גדולים המביאים את הספרים לכל דורש ומדביקים את כולנו בעשייה מבורכת ומלאה רגש. תהא משכורת כולם שלמה מעם ה' אלוהי ישראל, וזכות הנשר הגדול תהא חופפת עליהם. ואחרונים חביבים, הלוא הם בני ביתי. יברך השם את נוות ביתי, ישמרה הצור, המלווה את עבודתי הקשה במפעל זה, ואת ילדינו היקרים. יהי רצון שנהיה אנחנו וצאצאינו כולנו אוהבי השם ולומדי תורתו לשמה.

י"מ

חיפה, טבת התשע"ג

הראשוני בהלכות מתנות עניים פרקים ז-י נעשה כבר לפני שנים יחד עם הרב ד"ר דרור פיקסלר הי"ו בספרון "פרקי צדקה ופדיון שבויים". שלוש החטיבות הראשונות של הספר עברו גם תחת ידיהם האמונות של הרב אלי רייף, הרב ינון חן, הרב משה גרוס, עוזריו של הרב נ"א רבינוביץ', מחבר "יד פשוטה", ה' יעזרהו לראות בסיום החיבור כולו.

על חלק מן האיורים עמלו שלמה שטראוס ואלחנן בן אורי. תודה לכל מי שהגיהו חלקים מן הספר, למחצה או לשליש או לרביע, ותודה גם לרבים וטובים שסייעו לנו בליבון עניינים מסוימים בספר זה, שדקדקנו בו כפי כוחנו, מילה במילה. יחד עם זאת, אנו בטוחים שכשם שאי אפשר לבר בלי תבן, כך אי אפשר לספר בלא טעות. אנא הסבו את תשומת לבנו לטעויות שתמצאו. ראו נא את עצמכם שותפים למפעלנו. נשמח לעזור לכם אם יש בידכם רעיון להניף הלאה את החזון הגדול.

בספר זה נעזרנו במומחים רבים. באיור המפות ובזיהוי המקומות נעזרנו מאוד ברב ישראל אריאל, ראש "מכון המקדש" ומחבר ספר "אוצר ארץ ישראל" העומד לצאת בימים אלו, ובתלמידו הרב אבי כהנא. כמו כן נעזרנו בפרופ' יואל אליצור אשר ידו רב לו בזיהוי מקומות. על המפות בגוף הביאור עמל יעקב שהם. זיהוי הצמחים נעשו על ידי פרופ' זהר עמר. עוד נעזרנו בד"ר משה רענן, בדוד פרידי

◇ הערות ◇

1. ויקרא רבה סדר צו פרשה ז, סימן ג.
2. על דבר זה עמדנו בהקדמה לספר שופטים ובפתח דבר למהדורה המבוארת, כך א.

1. איוב יא, ט.
2. הקדמה לפה"מ.
3. הרמב"ם קרא לפסקאות במשנה הלכה ולא משנה.